

УДК 070(477.8):[821.161.2-4:910.4(450)]"19"

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2026.04.1277>

ПОДОРОЖНІ НАРИСИ ПРО ІТАЛІЮ: МІЖВОЄННА ДОБА Й УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Василь ГАБОР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5482-4529>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут пресознавства;
Львівська національна наукова бібліотека України
імені В. Стефаника,
вул. Стефаника, 2, 79000, Львів, Україна,
e-mail: vsgabor@gmail.com

Vasyl GABOR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5482-4529>

CSc in Philology, Senior Research Fellow,
Senior Researcher, Research Institute for Press Studies;
Vasyl Stefanyk National Scientific Library
of Ukraine in Lviv,
2, Stefanyk Str., 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: vsgabor@gmail.com

TRAVEL ESSAYS ABOUT ITALY: THE INTERWAR PERIOD AND THE UKRAINIAN POLITICAL CONTEXT

Мета статті — проаналізувати подорожні нариси про Італію в західноукраїнській пресі міжвоєнної доби, що стали підставою для осмислення національно-політичного контексту, а саме: державної політики італійського уряду щодо паломництва й туризму; критичного ставлення до культу Муссоліні та фашистського устрою країни; чинника поліцейського нагляду за туристами; тогочасних національних (театральних і вуличних) традицій і свят, образів (постатей) італійців й італійок із різних регіонів країни та їх мовних особливостей. Для аналізу публікацій використано описовий, системний, аналітичний та типологічний (компаративний) методи, що дало змогу дійти наступних висновків: подорожні нариси відомих письменників, журналістів, художників, релігійних і політичних діячів — Михайла Островерхи, Святослава Гординського, Степана Коваліва, Зореслава, Гавриїла Костельника, Івана Куровця, Романа Купчинського, Миколи Троцького та ін., що публікувалися на сторінках часописів «Вістник», «Діло», «Назустріч», «Неділя», «Новий Час» та «Українське Слово», ознайомлювали читачів з особливостями розвитку туристичної сфери в Італії міжвоєнної доби, національними традиціями, мистецькими та архітектурними пам'ятками, вуличними святкуваннями й загалом укладом життя тогочасних італійців. Автори захоплювалися національно-культурним відродженням Італії, однак критично ставилися до культу Муссоліні й запровадженого ним фашистського устрою, відображали характерні особливості, зокрема мовні, різних регіонів країни та її мешканців.

Ключові слова: західноукраїнська преса, подорожній нарис, Італія, культ Муссоліні, фашизм, туристична індустрія, італійські національні традиції.

The aim of the article is to analyze travel essays about Italy in the Western Ukrainian press of the interwar period, which provide a basis for understanding the national and political context. In particular, it examines the Italian government's policies on pilgrimage and tourism, critical attitudes toward the cult of Mussolini and the Fascist regime, police surveillance of foreign visitors, as well as national traditions (including theatrical and street performances and festivals), representations of Italians from different regions of the country, and their linguistic characteristics.

The study employs descriptive, systemic, analytical, and typological (comparative) methods, leading to the following conclusions.

Travel essays by famous writers, journalists, artists, religious figures, and political activists — including Mykhailo Ostroverkha, Sviatoslav Hordynskyi, Stepan Kovaliv, Zoreslav, Havryil Kostelnik, Ivan Kurovets, Roman Kupchynskyi, Mykola Trotskyi, and others, published in periodicals «Vistnyk», «Dilo», «Nazustrich», «Nedilia», «Novyi Chas», and newspaper «Ukrainske Slovo», familiarized readers with the development of the tourist sector in Italy during the interwar period, its national traditions, artistic and architectural monuments, street festivities, and the social order of Italians. While the authors expressed admiration for national and cultural revival of Italy, they remained critical of the cult of Mussolini and the Fascist political system established under his rule. At the same time, they highlighted the distinctive cultural and linguistic features of Italy's various regions and their inhabitants.

Keywords: Western Ukrainian press, travel essay, Italy, cult of Mussolini, Fascism, tourism industry, Italian national traditions.

Вступ. *Постановка проблеми.* У західноукраїнській пресі міжвоєнної доби чи не найпопулярнішими жанрами були інтерв'ю та подорожні нариси. Серед численних публікацій цих жанрів про країни Європи, Америки й Азії справжнім бумом були подорожні нариси про Італію. У них яскраво відображено захоплення українських мандрівників мистецькими шедеврами та архітектурні перлини країни, осмислювався національно-політичний контекст, зокрема державна політика щодо паломництва і туризму; пропаганда італійського відродження та культу Муссоліні і фашистського устрою; поліцейський нагляд за туристами; тогочасні національні (театральні й вуличні) традиції, характерні особливості італійців й італійок з різних регіонів країни, що й спонукало до глибшого аналізу цього малодослідженого сегмента подорожніх нарисів.

Мета дослідження. Осмислити державну політику італійського уряду в туристичній індустрії крізь призму подорожніх нарисів про Італію в західноукраїнській пресі міжвоєнної доби, окреслити основні риси національного відродження, критичне ставлення до культу Муссоліні та фашистського устрою країни, охарактеризувати тогочасні національні (театральні й вуличні) традиції та характерні особливості мови й характеру італійок та італійців у різних регіонах країни.

Об'єкт дослідження — подорожні нариси, опубліковані на сторінках західноукраїнських часописів міжвоєнної доби, як-от: «Вістник», «Діло», «Назустріч», «Неділя», «Новий Час», «Українське Слово».

Аналіз останніх публікацій. Популярні сьогодні в Україні подорожні нариси та травелоги (travelogue), їхню модифікацію проаналізовано в наукових статтях С. Белькової [1], Т. Ковальової [2], Ю. Полежаєва [3], а жанрову специфіку творів мандрівної літератури — в публікаціях Т. Бовсунівської [4], В. Здоровеги [5], Н. Розінкевич [6] та ін.

Методи дослідження. Використано такі методи: описовий — для характеристики контенту подорожніх нарисів, зокрема національних та політичних аспектів, їх класифікації; системний — для окреслення жанрових видозмін у структурі подорожніх нарисів; аналітичний — для виокремлення тематичних домінант у публікаціях, взаємозв'язку між історичною епохою і суб'єктивним авторським баченням; типологічний (компаративний) — для порівняння публікацій різних хронологічних періодів.

Основна частина. Наприкінці 20-х і на початку 30-х рр. XX ст. у Галичині відбувся справжній бум подорожей до сонячної Італії, що, своєю чергою, спричинилося до численних публікацій подорожніх нарисів про Італію на сторінках західноукраїнської преси міжвоєнної доби. Не в останню чергу подорожі до Італії були пов'язані зі значними знижками на пасажирські перевезення, отож на Апеннінський півострів ринула маса українських паломників, художників і письменників, науковців і журналістів, які захоплено ділилися своїми враженнями від споглядання історичних пам'яток та мистецьких шедеврів.

Паломництво і туризм до Італії були такими масовими, писав С. Ковалів, що Муссоліні заснував «спеціальний комісаріят для стислої контролю цього паломничо-туристичного руху» [7]. Очолював комісаріят сам дуче. Водночас комісаріят контролював усіх власників готелів і ресторанів, встановлював ціни на поділені на класи готелі й пансіони і дбав про гігієну й добрі звичаї.

Уряд Італії виділяв значні кошти на ремонт доріг і все, що пов'язано є з паломницько-туристичним рухом. Чималу увагу було звернено і на залізницю, зокрема, знижено ціни на проїзд у потягах. Скажімо, упродовж 1936 р. можна було подорожувати італійськими залізницями з великими знижками, писав С. Ковалів і наводив перелік цих знижок, які часто досягали 50 відсотків і були чинними: від 1 січня до кінця травня — «прімавера січіліяна» на Сицилію; у червні — паломництво до св. Антонія в Падуї; до кінця травня — «прімавера фльорентіна» до Флоренції, від 8 березня до 8 травня — Триполітанські і Міланські торги, різні виставки у Римі, в квітні — виставки мистецтва у Венеції, а у вересні — торги у Барі [7]. Та особливо суттєвими були знижки, зазначав С. Ковалів, на спеціальні, т. зв. окружні квитки («білети»), з якими можна було об'їхати і переїхати Італію уздовж і впоперек за безцінь, а в суботу і в неділю туристичними поїздами ще дешевше.

Завдяки всьому цьому, підсумовував С. Ковалів, число паломників, прочан, богомольців і туристів із цілого світу збільшилося у два рази, бо подорожувати можна було доволі дешево, а оглядати всі культурні пам'ятки майже безкоштовно. Адже Беніто Муссоліні відмінив оплату за квитки до музеїв і галерей на всьому Апеннінському півострові, щоби показати світові, що «фашизм не думає заробляти на музеях і галереях»,

не зважаючи на те, що державна скарбниця не отримала суттєвих надходжень, а видатки на утримання музеїв, залишилися такими ж, як раніше [7].

С. Гординський у нарисі «Подорож до похилої вежі» також зазначав, що чужоземець в Італії упродовж усього року має можливість їхати за половину, а то й за третину ціни, не кажучи вже про те, що в їзд безкоштовний, не треба бігати за візами, тож «під цим оглядом взагалі знайде він досить вигод, що можуть йому імпонувати». На думку автора, італійці на знижках і безкоштовному в їзді нічого не втрачали, адже чужоземець усе одно залишав свої кошти в Італії, мандруючи різними містами й оглядаючи пам'ятки культури й мистецтва, для пізнання яких замало цілого життя [8].

Маленька карточка, що була окремим квитком, на якій кондуктор пробивав тільки кожну нову сотню проїханих кілометрів, дозволяла мандрівникам висідати на будь-якій станції, писав С. Гординський і додавав, що поза такими важливими мистецькими осередками, як Рим, Флоренція, Венеція, майже кожне містечко в Італії, напр., Тоскана є своєрідним музеєм старовини. На думку автора, італійці знаменито зрозуміли вагу національного престижу та своєї культури, вплив якої на інших не можна замінити жодною матеріальною вартістю, хоча національна економіка відігравала тут важливу роль: «Добре зрозумілий інтерес каже кликати чужинців, які для населення є джерелом заробітку» [8].

С. Гординський підкреслював і високий рівень туристичної пропаганди в Італії, підтримку туризму на рівні державної політики та наводив приклад, як троє французів, чимось незадоволені під час мандрів, пожалілись листовно в бюро пропаганди, і їм поштою повернули витрати на подорож із вибаченням та запевненням, що всі їхні зауваження слухні. «Прибільшення — скаже хтось. Але який розмах!» — захоплено вигукував автор [8].

При в їзді до Італії українських мандрівників зустрічали представники державного устрою країни. Дотепно описав цю різку зміну політичного обличчя Р. Купчинський: «...Прийшла італійська гранична станція і ніщо не змінилося. Гори, ріки, села і містечка остали ті самі. Цитрини, помаранчі і вина... Одно що змінилося — то режим. До кожного вагону сів один заступник Муссолінія, може, не такий мудрий, але так само надутий, а більше зарозумілий, і почав

ревізію за... часописами і книжками» [9]. З гумором Р. Купчинський змалював і самого представника влади як хвалькуватого молодого хлопця, який «видавав себе головного команданта всіх збройних фашистських сил від Тарвізіо до Венеції», однак, як потім з'ясувалося, він був «звичайним рядовиком», тож автор іронічно називав його то грізним фашистою, то малим Муссолінієм [9].

А.І. Куровець у нарисі «З подорожі до Італії», описуючи Певно («Певму»), зазначав, що тут усюди, як і в інших місцевостях Гориції, великий культ італійського фашизму і Муссоліні, на всіх вулицях і будинках було зображення лідера країни з написом «Va duce Benito Mussolini» («Хай живе дуче Беніто Муссоліні!») [10, чис. 31]. Автор подорожнього нарису детально описував «фашистські розпорядки». Поснідавши у словенській корчмі у Певмі, він попросив у корчмарки словенки рахунок і щиро здивувався, що вона принесла йому (на селі!) оштемплерований рахунок. На його запитання, навіщо витрачати кошти на штемплі — корчмарка відповіла, що таким є урядове розпорядження і дотримання його суворо контролюється. Скажімо, якщо б він вийшов з корчми, а по дорозі його зустрів жандарм (*carrabinieri*) і довідався, де снідав, то попросив би показати рахунок. Якщо б не мав рахунку, то повернув би його до корчми, склав протокол — і її, корчмарку, оштрафували б. Адже усі рахунки, коли відвідувачі щось купують, їдять, чи п'ють у корчмі або ресторані понад 1 ліру, мусять бути «оштемпелювані», відповідно до ціни, за словами корчмарки.

І. Куровець зазначав також, що в кожній корчмі, ресторані, кав'ярні обов'язково висить великий портрет Муссоліні, подекуди можна побачити й портрет короля, але лише на другому місці після дуче. Скрізь у публічних місцях були урядові оповіщення, що «невільно проти фашизму і Муссолінія нічого говорити, співати або критикувати, бо за це сувора кара» [10, чис. 32]. Прочитавши такі оголошення, автор подорожнього нарису вирішив перепитати господаря одного з ресторанів, чи правильно він зрозумів його зміст. Той відповів, що мандрівник все добре зрозумів і порадив не робити навіть «найскромніших уваг, бо можете гірко за це відпокутувати». Він розповів про випадок, що трапився з німецьким інженером, який, прочитавши таке оповіщення, почав сміятися і висловив кілька критичних зауважень. Присутні фашисти зразу ж донесли про це жандармерії, інженера було засуджено

на три тижні арешту, а після відбуття покарання відправлено до італійського кордону [10, чис. 32].

Одну із зовнішніх ознак італійських фашистів — чорні сорочки та одного з представників влади — «фашистівського комісара», змалював Г. Костельник у подорожньому нарисі «Зі Львова до Риму». Відчутна спроба українського релігійного мислителя й письменника протиставити красі природи жорсткі й одновиірні (чорні) політичні реалії: «Коли ми були так захоплені природою, неспостережено знайшовся між нами представник політики, яка — звичайно — своїми копитами топче і тратує природу. “*Samicia nera*” (чорна сорочка), про що ми читали в часописах, ознака фашистів — тепер живцем стояла перед нашими очима». Автор не випадково подає докладний опис зовнішності представника фашистської влади, його мілітарне начало — «чорний фез» на голові, чорну сорочку під зеленим жовнірським мундиром, револьвер при боці. Це був типовий «відпоручник Муссолініого», що супроводив поїзд від Тарвізіо до Удіне, образ якого нагадував автору більшовицького комісара, слово якого має найбільшу вагу в поїзді, хоч окрім нього супроводили туристів у потягу й давніші «королівські поліції» (карабінери), «оперізані білим ремнем через рама (але без наполеонського пирога на голові). Одначе вони є нині тільки мальованими ляльками, а радять у поліції фашисти. Наш фашист-комісар був досить рослий і балакливий. ...Огонь з нього бухав — так говорив і руками розкладав. Правдиво по-італійськи. Апотеозував Муссолініого» [11, чис. 237].

«Фашизм на вулиці» в Римі відобразив І. Куровець у подорожньому нарисі «З подорожі до Італії». Він писав, що у «вічному місті», як і в усій Італії, на кожному кроці відчутний культ Муссоліні й фашизму. Можливо, цей культ перебільшений, штучний, зауважував автор, але меншою мірою, ніж у північній Італії, де населення переважно словенське. Нема в Римі на вулицях портретів Муссоліні з написами «*Va duce Benito Mussolini!*», як там, зате великі портрети диктатора обов'язково видніють на чільному місці в кожному ресторані чи кав'ярні, портрети ж короля Гумберта декуди є, але збоку від нього. А на вулицях повно оголошень про фашистські збори та свята в різних частинах міста, і повідомлення, що сам дуче буде «промовляти» [10, чис. 34].

Та, напевно, найточніше описав культ Муссоліні й італійського фашизму автор «Нового Часу» під крип-

тонімом М-м. У подорожньому нарисі «Лист з Медіоляну. Про фашистів, Леонарда да Вінчі та про 2 М» він наводив слова Макіявеллі, що фактично стали ідейним підґрунтям нового лажу в Італії: «Коли хочеться створити державу, треба все зруйнувати й наново по-кликати до життя. Знищити міста й збудувати нові, замінити одну провінцію на другу, перемінити нарід в инший нарід», — і стверджував, що саме так при допомозі поліції фашистів це зробив Муссоліні [12]. Він проводив образну аналогію: коли людину можна пізнати за зовнішніми ознаками, за усміхом — жінку, то чому ж фашизм не можна би пізнати за поліцією? Її присутність була тотальною: «...Ви всідаєте в трамвай. Біля моторового... фашист. В чорній сорочці, зеленому однострою, в м'якому, (мов спортивно-альпейському), капелюсі. ...він має службу в трамваї!» [12]. І в переповнених потягах у кожному вагоні був фашист. Чемно розпитував подорожнього, куди їде, знаходив йому відповідне місце та показував, де можна поставити валізу. А якщо подорожній збирався на Везувій, то підміським потягом міг їхати без квитків. Але разом із ним сідав до вагона провідник, який гордо називав себе фашистом. Коли ж підходив кондуктор (також фашист), то провідник, вказуючи на подорожнього, казав, що той їде з ним. Тоді кондуктор-фашист підносив праву руку долонею догори (поздоровлення фашистів) й відходив. І подорожнього вже ніхто не питав про квиток [12]. «Мабуть, у нас фашизм уявляється як щось (поскільки дозволити вжити цього слова) спонтанічне, що вийшло само зі себе, що вродила політична хвиля, яка й не могла нічого иншого під даний час зродити, — зазначав автор під криптонімом М-м. — Частинно воно правда. Але це ще не є доказом, що воно добре, рівно ж як не є основним доказом зла фашизму політична італійська еміграція, яка під цей час перебуває в Парижі» [12].

Далекоглядним виявилось і прогнозування автором майбутнього італійського фашизму. Алюзією до цього став для автора вірш Сюллі-Прюдона «Вазон», у якому вазон порівняно із серцем. Від непомітного удару вазон легко тріскає, і хоч щілини спочатку не видно, одначе з часом вона збільшується. Вазон незаметно тріскає щораз більше, неначе серце, зранене одним малим слівцем: «На око все добре й гарно, однак обережно, бо це серце трісне... І в будові фашизму є риса, є щілина. Італією рядять сьогодні два М: Макіявеллі й Муссоліні. Муссоліні

відкинув усі ідеології, але прийняв у спадщині духа Макіавелльового, з праць котрого докторизувався на університеті в Болонії. Ціла політика Муссоліні є основана на “Il principio” негативного генія, яким був автор “Князя”» [12]. І навіть тоді, коли мандрівник хотів просто посидіти на лавочці й осмислити побачене, він в Італії не міг побути на самоті, хоча б з тієї причини, що його завжди й всюди був зобов’язаний супроводжувати фашист.

Водночас згаданий автор схвально відгукувався про позитивні економічні та культурні зміни в Італії під керівництвом дуче: зростання бюджетного доходу за 1928/29 рік на 1 мільярди 250 мільйонів лір, електрифіковані залізниці, відбудову форуму Романум, наведення ладу на вулицях тощо. Однак при цьому додавав: «Але... про фашизм не говоріть на вулиці погано, не критикуйте його, бо мимо цього, що ви чужинець і маєте паспорт, можете до краю вже не вернути, й ніхто не знатиме, куди ви ділися...» [12]. Автор зазначав, що в одній із промов Муссоліні «омовився», зауваживши, що без Риму католицизм був би сектою. Одна насправді це не була обмовка, він був щиро переконаним, що Рим — це духовна столиця 400 мільйонів католиків і тому «мусить бути фашистським, бо католицизм — це ніщо інше тільки причинок до авреолі фашизму» [12]. Тобто італійський лідер, формально визнаючи провідну роль католицької Церкви, все вважав її другорядною супроти встановленого ним державного устрою.

Інший український мандрівник, М. Посацький, вважав, що в наведенні порядку в Італії, якому й німці могли б позаздрити, була заслуга саме Муссоліні: «Всі хиби, про які давніше звикли повторяти на адресу італійців, як: бруд, безладдя, лінивість, жебранина — тепер цілком зникли, — писав автор. — Всюди кипить робота; по готелях і залізницях бездоганна чистота. ...Доки я не бачив теперішньої Італії, легко важив я нею; але тепер — шапку низеньку» [13]. М. Посацький намагався також збагнути, у чому сила Муссоліні й доходив до висновку, що вона не в якійсь абстрактній ідеї, а в чомусь цілком конкретному: перш за все в молоді: «...Молодь для нього все: минушина, теперішність і будучність; молоді люди в Італії скрізь на всіх становищах; повбирані в фашистські уніформи, пильнують ладу, дисципліни і всього доглядають, а передовсім стоять на сторожі гідності італійця» [13].

Натомість М. Троцький, сп’янілий від «непереможного чару Італії», дотримувався думки, що успіх політики Муссоліні був пов’язаний з орієнтацією на античність. З цього приводу автор писав, що Рим Муссоліні не продовжив традиції папського Риму, а звернувся безпосередньо до античного джерела. Це не було легким завданням. Адже його складність полягала у тому, щоб «здобути найбільше із скарбниці античного мистецтва, а разом з тим і додержати міру в наслідуванні, щоб не зробити новий твір чужим для сучасного життя». На думку автора, це завдання найбільш блискуче виконано під час будівництва форуму Муссоліні [14].

Художник М. Островерха в одному зі своїх подорожніх нарисів розповідав про боротьбу уряду з т. зв. «клясою прохачів». Згідно з урядовим рішенням жебраки не мали права просити на вулиці милостиню, а повинні були продавати дрібний крам. До цієї категорії М. Островерха зараховував і безробітних художників, які охоче малювали портрети Віргілія, Данте, Петрарки, Франциска Ассизького й самого Муссоліні. Цю правду, з огляду на талант цих вуличних художників більшість портретів були на диво подібними: власне, за словами М. Островерхи, Данте був на диво схожий на Муссоліні, а Муссоліні — на Франциска Ассизького («Франческа з Ассизу»). Єднали їх орлиний римський ніс, високе чоло, форма губ і по-цезарськи нахабна постава. «Данта пізнаєте по лавровому вінку, — іронічно зауважував М. Островерха, — але цей вінок дуже знаменито надається для Муссоліні: переложити його — й Данте стане Муссолінім» [15]. Це, очевидно, був натяк не тільки на зовнішність, а й на прагнення слави та влади. На основі цих портретів М. Островерха змалював також зовнішність самого дуче. Під час національних свят, зазначав автор, неодмінно можна побачити в декількох кінцях міста на тротуарах портрети Муссоліні, мальовані артистами-прохачами: «І те насуплене чоло, ті сторожко-нагострені очі, ті надуті губи не раз примушують спішного прохожого задержати ся на хвилину» [15].

Окремі подорожні нариси українських мандрівників зафіксували національні традиції, зокрема різноманітні т. зв. народні забави, театральні та вуличні дійства. Одне з цих дійств, Gioce del Ponte (Гра в міст), що відбувалося у Пізі, описав С. Гординський: «Тільки висівши з двірця, застав великий рух у місті. Це був саме Gioce del Ponte — народня забава, якою

славна передусім Фльоренція, де на площі Сіньорії щорічно відбувається на весну традиційна гра в копаного м'яча, усе в костюмах з 1530 р. Пізанці, повбиграні в ренесансові костюми, проходили саме походом, а водночас на Арні публіка з трибун приглядалась боеві розмальованих орнаментами човнів. У тій забаві бере участь ціле населення і це відродження традиційних звичаїв характерне для цілої Італії» [8].

У подорожньому нарисі «Вуличками та переулками Риму» М. Островерха звернув увагу ще на одну традицію італійців: вивішування на дверях будинків блакитних чи білих стрічок, які сповіщали перехожих про народження хлопчиків чи дівчаток. З цього приводу він писав так: «Поволі йдете серединою вулички. ...Ось тут, на дверях кам'яниці, висить блакитня стяжка: це знак, що в цій кам'яниці якась мама повила сина. Як родиться дівчинка, то на двері вішають білу стяжку» [16].

Театральні традиції італійців М. Островерха відобразив у подорожньому нарисі «“Джіоконда” голотіч». Він писав: «В Італії, зокрема на півдні, існує добрий звичай: театри голотіч. Єдина прикраса: зоряне небо, місяць, кипариси, пінії, пальми, інколи ще й староримські руїни. В Римі, влітку, коли тут не паде ні краплини дощу, ці видовища голотіч мають свій чар» [17]. А далі подано опис вистави, симфонічного концерту та постановки опери «Джоконда» під відкритим небом (відповідно — біля Колізею, в базиліці Масенція і в термах Каракаллія).

Вдача італійців часто впливала й на їхні традиції. Зокрема, С. Левинський у подорожньому нарисі ««Листи з Неаполя» звернув увагу на безжурність неаполітанців, про яку можна би книжки писати, що вплинула навіть на їхні церковні та похоронні ритуали. Він згадував обурення одного німецького католицького священника, який у великотижневих пасійних піснях, співаних у Duomo — найбільшій церкві Неаполя, виявив мелодію любовних пісень вуличних cantatrice. «І ще оден приклад тутешнього способу думання, — вів далі мову С. Левинський. — Мерця ховають скоро й без усякої паради. Коли він уже безпечно захований у землі, тоді відбувається похорон із вінками, співами — й порожньою домовиною» [18].

Українські мандрівники надзвичайно детально описували вуличні музичні традиції італійських прохачів. Зокрема, М. Островерха змалював похо-

ди самотніх музик-прохачів у Мілані: «Буває, чується, що вулицею йде мала оркестра. Бубон гремить, аж вікна бренькотять. Вихиляєте з вікна голову: це низька, присадкувата постать підтопаного віком мужчини. Малі сині очі, уста синьо-фіолетові розняті, вуси сторчака дають, голова прикрашена блискучим шоломом, на вершку якого б'ється орел: злинути хоче! На плечах у цього прохача бубон, під яким він завсіди похилений уперед. “Тарелі” й буздиган дрютами причіплені до закаблука черевика правої ноги, а всякотонні палочки — до лівого. Граючи на гармонії, він до такту покиває то правою, то лівою ногою, з чого повстає оця галаслива оркестра. І цей прохач швендяється по всьому місту» [15].

У подорожніх нарисах про Італію українських мандрівників помітна, окрім захоплення мистецькими шедеврами та архітектурними пам'ятками, увага до характеру жителів країни. Щоправда, українські автори частіше змальовували образи італійок, а значно рідше — чоловіків-італійців із різних регіонів. С. Гординський характеризував італійців як смаглявих людей. На станціях за Генуєю він, зокрема, скрізь бачив вояків, яких збирали на абіссинську кампанію — війну Італії проти Ефіопії: «Смугляві, не надто рослі хлопці, в нових одностроях та коркових шоломах, обвантажено наплечниками та наметами, порозсідалися на пероні й попивали з плетених пляшок вино. Те, що звертало в них увагу, — це передусім, більш як де індивідуальний вираз кожного вояка, що не затратував своїх рис у масі» [8].

«Італійці зовсім безжурні, — відзначав і автор «Нового Часу», який заховався під криптонімом М-м. — Живуть з чужинців, п'ють вино, закусують овочами й лежать на березі, вдивляючися перед себе. Схочете, попроведить вас всюди за кілька лір і годинами, гестикуляцією та виривками з усіх можливих мов, починаючи французькою, акінчаючи московською, пояснюватиме вам, хто, що й коли...» [19].

Особливо точно охарактеризував вдачу італійців М. Посацький. Зокрема, він писав, що італієць — «веселий, жартобливий, безжурний, вражливий, живе хвилиною і прив'язує більшу вагу до форми як до самої речі, до чогось реального, а не до чогось уявленого, подуманого. Тому не ідея відродження держави оживляє тепер італійця і віра в кращу будучину, тільки прив'язання до особи свого керманича» [13].

Водночас М. Посацький звернув увагу і на негативну рису італійців: їх схильність до проклинання. З цим негативним явищем активно боровся уряд, підкреслював мандрівник, бо на всіх багатолюдних місцях красувалися таблички з написами «Non bestemmiare» (не проклинати), тож «кого зловлять, як клене, платить до 1000 лір (500 зол.) кари» [13].

Ще однією давньою хвилюючою італійців, яку Муссоліні не вдалося викоринити, на думку М. Посацького, було те, «італієць любить чужинця здурити, перехитрити і використати». «...Я не можу сказати, щоби італієць був зловбий; навпаки: я мушу тут признатися, що багато дечого доброго зазнав від них. Але і обскували мене не раз» [13], — зізнавався М. Посацький.

М. Островерха називав італійців галасливим («голосним») народом. Водночас він звертав увагу на регіональні особливості жителів Італії. Про венеційців М. Островерха писав, що вони під час розмови немовби співають, а розмова венеційок для нього лунала, наче симфонія [20].

Р. Купчинський порівнював венеційців із голубами і так писав про жителів перлини Адріатики: «Венеціяни-люди і венеціяни-голуби дуже подібні до себе. Однаково веселі, однаково безжурні, однаково ждуть на “подаєння” і вірять твердо, що ці подаєння їх не минуть. Доки стоятиме св. Марко і палата Джів, доки не висохне “Канале Гранде” і не западеться острів св. Юрія, — доти будуть плисти в Венецію чужинці і гроші» [9].

Тогочасний тип неаполітанця та загалом вдачу неаполітанців яскраво відобразив С. Левинський у подорожньому нарисі «Листи з Неаполя». Він писав, що ідеалом пересічного неаполітанця є передовсім велика чорна чуприна, що нагадує своїм виглядом африканські джунглі, обов'язково чорне вбрання і, зрозуміло, легкий заробіток. Попри це неаполітанці не люблять влади й не визнають жодних законів. Не зважаючи на письмові заборони, навіть у театрі й кіно вони спокійно курять цигарки й ніхто не сміє їм це заборонити. Порушення правил — це нанеचे справа честі: «До театру спізняється неаполітанець принципово, але бере живу участь у виставі, жестикулюючи безпardonно й покpикуючи, а плачучі мужчини не належать тут серед театральної публіки до рідкості. Зрештою, це добряга, котрий безмірно любить буйне й гомінке життя своєї галерії Умберто І й *via Roma*, оранжевий дим свого Везувія й страш-

но чорну *café espresso*, котру п'є з малими перервами залюбки від світання аж до пізньої ночі» [18].

М. Троцький, ведучи мову про італійську «расу», яка надзвичайно гарно була репрезентована на пляжі у В'яреджо («Віяреджіо»), насамперед виокремлював вродливих флорентійок, але припускав, що «у крові італійців збереглися ще елементи античного культу тіла, на яке звернуло увагу модерне тіло виховання» [14]. Справді, красивих італійок з різних регіонів країни українські мандрівники описували значно охочіше. Так, М. Островерха порівнював молоду італійку з Болоньї з мадоннами пера італійського художника Камілло Прокаччіні [21]. Натомість римлянки були для українського митця втіленням Афродіти. Зокрема, в подорожньому нарисі «Над море!» він зазначав, що найкраще спостерігати за римлянками в потязі дорогою до моря: «І справді — як не дуже обезцінює сучасний вік — побачите між цими жінками всі Афродити, які є... музеях Європи: хоч би й ту найкращу — керенайську. Тут натрапите й на Форнаріну, очі якої — це палкий жар вулкану, а плечі і решта, що можна бачити в палаті “Фарнезіна” в Римі, — це гимн красі» [22].

А римлянок в одній з приміських тратторій (закладі громадського харчування) М. Островерха описав так: «Довкола палають живі очі римлянок. Русавки і чорнявки творять рухливий обрав рвучко палкого настрою усієї цієї громади. Чорні очі проймаючи втинаються у ваші очі — й ви на хвилину забуваєте, що ви на землі» [23]. Вдачу римлянок і флорентійок М. Островерха відобразив у нарисі «Місто Ренесансу». Зазвичай, Коли гарно одягнені дівчата-флорентійки повертаються на велосипадах із фабричних канцелярій додому, їх зачіпають молоді хлопці. Це теж своєрідний прояв традицій: «Римлянка, навіть плебейка, на таке залицання остро відітнеться. Флорентійка — усміхнеться» [24].

Особливе захоплення викликали в М. Островерхи венеціанки. Він змалював їх такими словами: «Стрічає вас молода венетка з чорними, живими очима, з кучерявим блискучо-темним волоссям, струнка, усміхнена й питає (котра година. — В. Г.) своїми пахучими устами — той запах ви бачите... І до товаришки своєї, мов свіжою росою-мовою, говорить про годину...» [25]. Однак у подорожніх нарисах українських мандрівників про Італію трапляються й іронічні описи венеціанок. Так, закарпатський поет Зо-

реслав, заблукавши у вузьких і покручених вуличках Венеції, опинився у прикрій і доволі смішній ситуації. Побачивши, що йому назустріч йшла якась здоровезна італійка, «не менше широка, як ціла вуличка», він плечима підпер стіну й чекав, коли мине його «панія» [26]. Коли ж вона пройшла, то він оглянувся, чи «не загинулася» за ним стіна. «Довго потім обчищував я плечі від вапна й порошу, — писав Зореслав. — Тоді я постановив такими вулицями більше не ходити, щоб часом не роздусили чоловіка» [26].

М. Островерха відображав у подорожніх нарисах і мовні особливості італійців. Зокрема, він писав, що венеціанки спілкуються діалектом («Плещуть язяками на буденні теми в милому венецькому діалекті» [25]) та мешканці римських передмість («На порогах сидять, чи по вулицях стоять, розмовляючи діалектом, мешканці цих вулиць» [16]), а сієнці, «від верхів до низів, розмовляють тією чистою, що стала літературною, італійською мовою» [27]. Про мову флорентійців мандрівник писав так: «На вулиці вас огортає інший від римського дух. У Римі рух, темп, палить кров. Тут люди ходять повагом, якась чепурність у способі говорення. Щохвилини чуєте оте, чуже італійській мові, а тут таке буденне: “х”, то наче “г”. У Фльоренції не кажуть: “каза, кане, кода”, а: “хаза, хане, хода”, а то й “хвatro” замість “куатро»» [24].

Висновки. Проаналізовані публікації дають підстави для таких висновків. У західноукраїнській пресі міжвоєнної доби українські мандрівники активно публікували подорожні нариси про Італію, у яких глибоко осмислювали молодосліджений національно-культурний колорит і політичний контекст. Особисті спостереження, висловлені у низці авторських публікацій, можна згрупувати в межах кількох тематичних кластерів: 1) успіх державної політики в туристичній індустрії був пов'язаний із фінансовим чинником — суттєвими знижками на пасажирські перевезення, безкоштовне відвідування музеїв та галерей, стабільні ціни на готелі й пансіонати, покращення інфраструктури, зокрема доріг; 2) невід'ємною складовою позитивних змін в економічному та культурному поступі був повсюдний поліцейський нагляд за туристами та жорсткі покарання за критичне сприйняття фашистського устрою держави загалом і культу Беніто Муссоліні зокрема; 3) подорожі стали цінним джерелом фіксації культурних артефактів — яскравих тогочасних італійських національних (театраль-

них і вуличних) традицій та свят, образів італійців та італійок із різних регіонів країни та їх мовних особливостей. Специфіка висвітлення вражень і спостережень була зумовлена суспільним статусом мандрівників, адже ними були відомі українські митці (письменники й художники), журналісти, релігійні й політичні діячі — Святослав Гординський, Зореслав (справж.: Севастіян Сабо), Степан Ковалів, Гавриїл Костельник, Іван Куровець, Роман Купчинський (під псевд. Галактіон Чіпка), Михайло Островерха, Микола Троцький (під псевд. М. Данько) та ін. Таким чином, молодосліджений контент львівських часописів «Вістник», «Діло», «Назустріч», «Неділя», «Новий Час» та ужгородського «Українського Слова» із описом мандрівниками вражень від мистецьких і архітектурних пам'яток Італії, захоплення національним відродженням цієї країни корелює із аналізом політики уряду Беніто Муссоліні та фашистським тоталітарним устроєм країни. Подорожні нариси про Італію, що публікувалися на сторінках української преси в міжвоєнну добу, давали змогу західноукраїнським читачам краще ознайомитися з політикою уряду країни щодо паломництва й туризму, були певним дороговказом для потенційних мандрівників, розкриваючи водночас нові культурні пласти життя тогочасних італійців.

1. Белькова С.В. Модифікації подорожнього нарису в українських газетних ЗМІ. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2014. Т. 54. С. 147—150.
2. Ковальова Т.В. *Розвиток жанру подорожнього нарису в українській журнальній періодиці 20—30-х рр. XX ст.: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04*. Дніпропетровськ, 2014. 19 с.
3. Полежаєв Ю.Г. Тревел-журналістика як об'єкт наукової рефлексії: здобутки, проблеми та перспективи. *Психолінгвістика*. 2014. Вип. 16. С. 322—331.
4. Бовсунівська Т. *Теорія літературних жанрів*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 519 с.
5. Здоровега В. *Теорія і методика журналістської творчості: підручник*. 2-ге вид., перероб. і доповн. Львів, 2004. С. 142—157.
6. Розінкевич Н.В. Жанрова специфіка творів мандрівної літератури. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 7 (2). С. 144—149.
7. Ковалів С. По Італії. *Мета*. 1936. Ч. 21. 24 трав.
8. Гординський С. Подорож до похилої вежі. *Назустріч*. 1936. Ч. 18. 15 верес.
9. Купчинський Р. (Галактіон Чіпка). Враження з дороги. *Неділя*. 1929. Ч. 35. 1 верес.

10. Куровець І. З подорожі до Італії. *Діло*. 1927. Ч. 31. 10 лют.; Ч. 32. 11 лют.; Ч. 34. 15 лют.
11. Костельник Г. Зі Львова до Риму. *Діло*. 1925. Ч. 237. 23 жовт.
12. [М-м]. Лист з Медіоляну. Про фашистів, Леонарда да Вінчі та про 2 М. *Новий Час*. 1929. Ч. 114. 14 жовт.
13. Посацький М. Між пальмами Сицилії. II. Палермо здалека. *Діло*. 1928. Ч. 235. 20 жовт.
14. Троцький М. (Данько М.). Під непереможним чаром Італії (Кілька вражень). *Діло*. Львів, 1938. Ч. 233. 20 жовт.
15. Островерха М. Прохачі. З вуличних образків міста Мілана. *Діло*. 1929. Ч. 218. 2 жовт.
16. Островерха М. Вуличками та переулками Риму. *Назустріч*. 1936. Ч. 12. 15 черв.
17. Островерха М. «Джіоконда» голотіч. *Діло*. 1938. Ч. 154. 17 лип.
18. Левинський С. Листи з Неаполя. Кілька настроїв. *Діло*. 1924. Ч. 177. 12 серп.
19. М-м. Лист з Венеції. Голуби й сонце... і казмати. *Новий Час*. 1929. Ч. 85. 2 серп.
20. Островерха М. Венеція. Нариси з профілю. *Діло*. 1928. Ч. 157. 18 лип.
21. Островерха М. Гайда! знов у світ! *Діло*. 1935. Ч. 63. 10 берез.
22. Островерха М. Над море! *Діло*. 1938. Ч. 189. 28 серп.
23. Островерха М. На Апія Антіка. *Діло*. 1935. Ч. 108. 24 квіт.
24. Островерха М. Місто Ренесансу. *Вістник*. 1939. Т. 3. Кн. 7/8. Лип.-серп. С. 492.
25. Островерха М. Венеція. Нариси з профілю. *Діло*. 1928. Ч. 157. 18 лип.
26. Зореслав. Венеція. *Українське Слово*. 1934. Ч. 44. 29 листоп.
27. Островерха М. Сієна — русяве місто. *Назустріч*. 1936. Ч. 8. 15 квіт.
- Zdoroveha, V. (2004). *Theory and methodology of journalistic creativity: Textbook* (2nd rev. ed.) (Рр. 142—157). Lviv [in Ukrainian].
- Rozinkevych, N.V. (2019). Genre characteristics of travel literature. *Zakarpatski filolohichni studii*, 7 (2), 144—149 [in Ukrainian].
- Kovaliv, S. (1936, May 24). Through Italy. *Meta*, 21 [in Ukrainian].
- Hordynskyi, S. (1936, September 15). Journey to the Leaning Tower. *Nazustrich*, 18 [in Ukrainian].
- Kupchynskyi, R. (Halaktion Chipka). (1929, September 1). Impressions from the road. *Nedilia*, 35 [in Ukrainian].
- Kurovets, I. (1927, February 10—15). From a journey to Italy. *Dilo*, 31, 32, 34 [in Ukrainian].
- Kostelnik, H. (1925, October 23). From Lviv to Rome. *Dilo*, 237 [in Ukrainian].
- M-m. (1929, October 14). Letter from Milan. About the Fascists, Leonardo da Vinci, and Two «M»s. *Novyi Chas*, 114 [in Ukrainian].
- Posatskyi, M. (1928, October 20). Among the palms of Sicily. II. Palermo from afar. *Dilo*, 235 [in Ukrainian].
- Trotskyi, M. (Danko, M.). (1938, October 20). Under the irresistible charm of Italy (Some impressions). *Dilo*, 233 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1929, October 2). Beggars: Street sketches of the city of Milan. *Dilo*, 218 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1936, June 15). Through the streets and alleys of Rome. *Nazustrich*, 12 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1938, July 17). «Dzhokonda» open-air performance. *Dilo*, 154 [in Ukrainian].
- Levynskyi, S. (1924, August 12). Letters from Naples. Several moods. *Dilo*, 177 [in Ukrainian].
- M-m. (1929, August 2). Letter from Venice. Pigeons and sunshine... and casemates. *Novyi Chas*, 85 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1928, July 18). Venice: Profile sketches. *Dilo*, 157 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1935, March 10). Off we go! Into the world again! *Dilo*, 63 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1938, August 28). To the seaside! *Dilo*, 189 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1935, April 24). On the Appia Antica. *Dilo*, 108 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1939). The city of the Renaissance. *Vistnyk*, 3, 7—8, 492 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1928, July 18). Venice: Profile sketches. *Dilo*, 157 [in Ukrainian].
- Zoreslav. (1934, November 29). Venice. *Ukrainske slovo*, 44 [in Ukrainian].
- Ostrovkha, M. (1936, April 15). Siena: The fair-haired city. *Nazustrich*, 8 [in Ukrainian].

REFERENCES

- Belkova, S.V. (2014). Modifications of the travel essay in the Ukrainian newspaper media. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, 54, 147—150 [in Ukrainian].
- Kovalova, T.V. (2014). *Development of the travel essay genre in Ukrainian magazine periodicals of the 1920s—1930s*. Extended abstract of PhD dissertation in Social Communications. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Poliezhaiev, Yu.H. (2014). Travel journalism as an object of scholarly reflection: Achievements, problems, and prospects. *Psykhologichna i psykhosotsialna psykholohiya*, 16, 322—331 [in Ukrainian].
- Bovsunivska, T. (2009). *Theory of literary genres*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].

Received: 06.07.2026

Accepted: 29.07.2026

Published: 23.09.2026